

ADAM SOKOŁOWSKI

Działalność polskich organizacji paramilitarnych

Wprowadzenie

Człowiek, jako podstawa systemu społecznego, tworzy komórki społeczne lub też grupy zrzeszające go z innymi ludźmi. Wśród takich grup wymienić można rodziny i społeczności lokalne, ale także dużo większe zrzeszenia jak np. naród. Zarówno dla człowieka, jak i dla grup, które tworzy, podstawową potrzebą wynikającą z piramidy Masłowa jest bezpieczeństwo. Zapewnia ono możliwość trwałego rozwoju oraz kluczowe perspektywy dla dalszych działań na rzecz grup społecznych. W odniesieniu do narodu, podstawowym czynnikiem zapewniającym bezpieczeństwo jest nie tylko silna armia, ale także prawo obywateli do samoobrony¹.

Jest wiele sposobów obrony ludności cywilnej przed agresją obcych wojsk lub klęskami żywiołowymi. Działalność organizacji paramilitarnych jest jednym z nich, a z racji złożoności i mody, która nastała w ostatnich latach, warto się przyjrzeć temu, w jaki sposób one funkcjonują oraz rozwijają się. Stowarzyszenia te, zrzeszające zarówno młodzież, jak i osoby dorosłe, mają na celu przygotowanie i przeszkolenie ich w zakresie szeroko rozumianej obrony. Wśród członków stowarzyszeń pojawiają się coraz częściej osoby dorosłe i dobrze wykształcone, co również wpływa na kształt i sposób działalności tych organizacji.

Od czasów Rewolucji Francuskiej do końca zimnej wojny funkcjonował model obronności kraju oparty na masowych poborowych armiach, które były w stanie zmobilizować rezerwistów w razie zagrożenia. Koniec zimnej wojny to początek odchodzenia od armii powszechnych i zmiana ich profilu na armie zawodowe. W roku 2015 tylko 5 krajów utrzymywało pobór wojskowy i były to: Austria, Szwajcaria, Norwegia, Finlandia oraz Grecja. W tych państwach żołnierze zawodowi byli wspierani przez żołnierzy poborowych – rezerwowych. W Polsce odejście od poboru w stronę armii zawodowej nastąpiło w 2008 r., przyczyniło się to do powstania pewnej niszy, którą z sukcesem zagospodarowały organizacje paramilitarne. Paramilitaryzm można z kolei określić jako działalność naśladującą funkcjonowanie re-

¹ J. Ryszard, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2003, s. 13.

gularnych sił zbrojnych przez podmioty niebędące nimi. Wpływa to na fakt postrzegania jako „paramilitarne” zjawisk, od formacji policyjnych posiadających charakter zmilitaryzowany, aż po indywidualne działania jednostek. Wszystkie te zjawiska i działalności łączy naśladownictwo organizacyjne oraz wyposażenia wojska².

Koniec zimnej wojny i okres po jej zakończeniu, to czas w którym pojawiły się nowe niebezpieczeństwa oraz nowe źródła zagrożeń. Oba te zjawiska można określić jako „zagrożenia asymetryczne”. Trudność ich przewycięzania tradycyjnymi środkami, którymi dysponowały państwa ówczesnego okresu, spowodowała, iż zaczęły one poszukiwać nowych, bardziej efektywnych i wydajnych rozwiązań. Jednym z rodzajów nowych zagrożeń stały się konflikty o niskiej intensywności, które w przeciwieństwie do poprzednich konfliktów, nie występowały symetrycznie i przewartościowały sposób ich prowadzenia. Sytuacje takie były przyczynkiem do powrotu do porzuconych niegdyś formacji paramilitarnych, nazywanych także żandarmerią lub, jak ma to miejsce w niektórych krajach, gwardią narodową. Co więcej, zarówno europejska, jak i amerykańska literatura przedmiotu uznaje takie określenia odnoszące się do organizacji paramilitarnych jak karabinierzy, gwardia, siły paramilitarne, siły lub korpusy bezpieczeństwa, a także siły policyjne o statusie wojskowym. Amerykanie odnoszą się do nich głównie jako sił o charakterze policyjnym (ang. *constabulary forces*)³. Na potrzeby artykułu autor przyjął nazewnictwo tożsame z tym, które przyjął Derek Luttebeck, mianowicie organizacje proobronne lub paramilitarne⁴ odnosząc się jednocześnie do pojęcia Obrony Terytorialnej.

Pojęcie Obrony Terytorialnej i Obrony Cywilnej

Obrona Terytorialna jest komponentem nowoczesnej struktury wojskowej, którego powiązanie z systemem niemilitarnym w decydujący sposób wpływa na skuteczność obrony narodowej⁵. Pojęcie Obrony Terytorialnej rozpatrywane jest dwuaspektowo – strukturalnie i funkcjonalnie. Według aspektu strukturalnego dookreślona jest jako drugi powszechny komponent obronnej struktury Sił Zbrojnych, przy zachowaniu przewagi pierwszego – wojska. Strukturalnie obejmuje ona terytorialne organy dowodzenia oraz jednostki militarne przeszkolone do ochrony i obrony w ramach regionów (gmin, powiatów i województw) w ścisłej

² M. Piekarski, *Obywatelska obronność czy paramilitaryzm? Krytyczna ocena obywatelskiego zaangażowania w obronność na przykładzie Polski*, [w:] *O kulturze strachu i przemyśle bezpieczeństwa*, red. P. Żuk, Warszawa 2015, s. 75–95.

³ K.P. Marczuk, *Trzecia Opcja, Gwardie narodowe w wybranych państwach Basenu Morza Śródziemnego*, Warszawa 2007, s.10.

⁴ K. P. Marczuk, *Trzecia...*, op. cit., s.30.

⁵ *International Military and Defense Encyclopedia*, Washington 1993, T. II, s. 2217–2218.

kooperacji z wojskiem. Funkcjonalny aspekt skupiony jest wokół dookreślenia zadań realizowanych przez Obronę Terytorialną w ramach wykonywanych działań, zaliczając do nich ochronę i obronę granic konkretnych regionów i poszczególnych obiektów w ramach tychże regionów, prowadzenie nieregularnych działań w przypadku okupacji, wsparcie operacyjne, a także pomoc władzom i służbom regularnym w razie sytuacji klęsk żywiołowych i innych sytuacji⁶.

Na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁷ organizacje te realizują także zadania sfery publicznej. Ustawodawca wymienił 33 takie zadania, dotyczące porządku i bezpieczeństwa publicznego, ochrony ludności, ratownictwa i pomocy ofiarom klęsk żywiołowych i katastrof. Organizacje mogą wykonywać te zadania wspólnie z organami państwowymi ale także w ich imieniu⁸.

W ramach Obrony Terytorialnej wyróżnić można dwa typy pojęć dotyczących organizacji społecznych, które w różny sposób podchodzą do kwestii związanej z obroną terytorialną⁹:

- Społeczna organizacja proobronna – zrzeszenia i organizacje, mające za zadanie przysposabianie ludności do obrony kraju. Wśród takich organizacji można wymienić organizacje młodzieżowe lub kombatanckie oraz organizacje specjalistyczne zrzeszających młodzież lub dorosłych wykonujących nietypowe sporty, hobby itp. (związek spadochroniarzy, związek krótkofalowców).
- Organizacja militarna – formalne organizacje oraz nieformalne organizacje strukturalnie upodabniające się do wojska. Pojęcie to obejmuje takie organizacje jak Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Związki Strzeleckie (ZS Strzelec OSW, ZS Strzelec RWN, ZS Strzelec), Obrona Narodowa, FIA – Fideles et Instructi Armis – Wierni w gotowości pod bronią, Liga Obrony Kraju, Piłskie Stowarzyszenie Airsoftu Scorpio; Dolnośląskie Porozumienie Miłośników Airsoftu; Stowarzyszenie Organizatorów Imprez Airsoftowych; Stowarzyszenie Zwolenników Airsoftu, Survivalu i Etosu Rzeczypospolitej.

Obrona Terytorialna oraz cały proces jej tworzenia jest uwarunkowany polityką bezpieczeństwa narodowego państwa polskiego. Wpływa to na fakt koniecz-

⁶ J. Marczał, *Koncepcja Strategiczna Obrony Terytorialnej Polski w XXI wieku. Wizja strategiczna Obrony Terytorialnej Polski 2010, Pojęcie, cel, misje i zadania Obrony Terytorialnej*, www.obronanarodowa.pl/artykuly/display/koncepcja-strategiczna-ot-wedlug-plk-r-dr-hab-jozefa-marczaka [dostęp: 23.08.2015].

⁷ Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

⁸ J. Trocha, *Działalność organizacji pozarządowych na rzecz systemy zarządzania kryzysowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Obronność” 2014, nr 4, s.106.

⁹ Sierż. ZS Piotr Socha, *Rola organizacji paramilitarnych w systemie obronnym kraju*, www.sjs-siedlce.pl/artykuly/inne/rola-organizacji-paramilitarnych-w-systemie-obronnym-kraju [dostęp: 24.08.2015].

ności uwzględnienia Obrony Terytorialnej w ramach systemów bezpieczeństwa, oraz potrzebę refleksji nad potrzebami, ograniczeniami, wymogami, a także szansami jakie niesie za sobą taka polityka bezpieczeństwa¹⁰.

Należy także odwołać się do pojęcia Obrony Cywilnej, które w Polsce ma wieloletnią tradycję i jest ściśle usankcjonowane w prawie. Początki Obrony Cywilnej sięgają 1921 r., kiedy to utworzona została pierwsza organizacja o charakterze społecznym. Był to Społeczny Komitet Obrony Przeciwgazowej, skupiający się na przygotowaniu ludności cywilnej do ochrony przed skutkami konfliktu zbrojnego. Samo pojęcie nie pojawiło się więc z dnia na dzień, a ewoluowało i jego początków w Polsce należy szukać w początkach II Rzeczypospolitej Polskiej¹¹.

Literatura przedmiotu utożsamia pojęcie obrony z walką. Walka z kolei jest działaniem co najmniej dwustronnym, w którym jedna ze stron działa na niekorzyść drugiej. Wynika z tego, iż obrona sama w sobie jest pochodną walki. Kwestie cywilne odnoszą się z kolei do osób i obywateli niebędących osobami wojskowymi lub duchownymi. Sumaryczne zestawienie obu członów wskazuje, iż Obrona Cywilna jest formą walki realizowaną przez formację cywilne w ramach samoobrony. Co więcej, dotyczy ona struktury organizacyjnej oraz sił skupionych na prowadzeniu walki niezbrojnej i ochronie, a także obronie nie militarnej. Obrona Cywilna jest zatem zarówno formą organizacyjną, jak i zespołem czynności ochronnych i obronnych realizowanych z myślą o obywatelach¹².

Organizacje paramilitarne w Polskim ustawodawstwie

Organizacje paramilitarne działają na podstawie ustawy – Prawo o stowarzyszeniach¹³, ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁴ oraz ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej¹⁵. Artykuł 2 tejże ustawy określa, że: „Umocnianie obronności Rzeczypospolitej Polskiej, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i in-

¹⁰ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI w.*, Warszawa 1998, s. 59.

¹¹ A. Warmiński, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce*, Warszawa 2013, s. 383.

¹² R. Kalinowski, *Obrona Cywilna w Polsce*, Siedlce 2011, s. 222–223.

¹³ Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104 z późn. zm.).

¹⁴ Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

¹⁵ Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1967 r. Nr 44, poz. 220 z późn. zm.).

nych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach”. Cytowany artykuł w sposób oczywisty daje podstawy do podjęcia przez stowarzyszenia możliwości zbrojnego organizowania się, z zastrzeżeniem nienaruszalności innych ustaw.

Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej zawiera także zapisy dotyczące powszechnej samoobrony ludności. Według tejże ustawy każdy obywatel Polski, będący osobą zdrową, podlega obowiązkowemu szkoleniu ludności w zakresie powszechnej samoobrony. Szkolenie ma przygotować obywateli na wypadek ataku środkami masowego rażenia oraz innymi konwencjonalnymi lub niekonwencjonalnymi działaniami nieprzyjaciela. Przeprowadzane jest w formie zajęć podstawowych lub praktycznych ćwiczeń pozwalających przyswoić wiedzę z zakresu pomocy w przypadku klęsk żywiołowych oraz zagrożeń środowiska, a także usuwania ich skutków¹⁶.

Działalność organizacji paramilitarnych nie jest określona w żadnej odrębnej ustawie. Wpływa to na konieczność klasyfikacji takich organizacji i stowarzyszeń w ramach trzech, wcześniej wspomnianych ustaw. Na uwagę zasługuje fakt, iż ustawy te pochodzą odpowiednio z 1989, 2003 i 1967 r. Mimo kolejnych nowelizacji tych ustaw nadal wiele problemów nie może zostać przez nie zażegnanych. W konsekwencji powstała luka prawna, która uwidacznia się w ramach działalności organizacji paramilitarnych.

Warto także zwrócić uwagę na Strategię Bezpieczeństwa Narodowego RP, która określa działania edukacyjne w zakresie bezpieczeństwa organizacji i stowarzyszeń pozarządowych. Według art. 69 strategii dotyczą one głównie „podnoszeniu świadomości społecznej w kwestii rozumienia zagrożeń dla bezpieczeństwa oraz kształtowaniu kompetencji pozwalających w sposób celowy i racjonalny reagować na nie”¹⁷.

Poza trzema ustawami odnoszącymi się bezpośrednio do organizacji paramilitarnych lub proobronnych należy wymienić inne akty prawne regulujące chociażby kwestie Obrony Cywilnej. Do aktów istotnych z punktu bezpieczeństwa państwa, Obrony Terytorialnej i Obrony Cywilnej zaliczamy¹⁸:

- Ustawę o stanie wojennym oraz kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej¹⁹,
- Ustawę o stanie wyjątkowym²⁰,

¹⁶ F.R. Krynojewski, *Obrona Cywilna Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2012, s. 51–52.

¹⁷ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, s. 39.

¹⁸ A. Warمیński, *Administracja...*, op. cit., s. 389–391.

¹⁹ Ustawa z 20 czerwca 2002 r. o stanie wojennym oraz kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2002 r. Nr 156, poz. 1301).

²⁰ Ustawa z 21 czerwca 2002r. o stanie wyjątkowym (Dz.U. z 2002 r. Nr 113, poz. 985).

- Ustawę o stanie klęski żywiołowej²¹,
- Ustawę o samorządzie gminnym²²,
- Ustawę o samorządzie powiatowym²³,
- Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 roku, regulujący ochronę ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych,
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin²⁴,
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej²⁵,
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie rodzajów szkół, których uczniowie podlegają obowiązkowi przysposobienia obronnego oraz organizacji jej odbywania²⁶,
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie świadczeń na rzecz obrony²⁷,
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju²⁸.

Wzrost zainteresowania organizacjami paramilitarnymi

W latach 2011–2015 doszło do diametralnego wzrostu zainteresowania obywateli polskich organizacjami paramilitarnymi. Z roku na rok liczba osób zrzeszonych w takich stowarzyszeniach oraz składających wnioski o akcesje sukcesywnie wzrasta. Transparentnym przykładem jest stowarzyszenie ObronaNarodowa.pl, które w raportach ze swej działalności uwzględniło zarówno ilość członków, jak i ilość odwiedzin odnotowanych na swoim portalu. Z „Raportu z działalności sto-

²¹ Ustawa z 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz.U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558).

²² Ustawa z 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 1990 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).

²³ Ustawa z 5 czerwca 1998r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).

²⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. – w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin (Dz.U. z 2002 r. Nr 96, poz. 850).

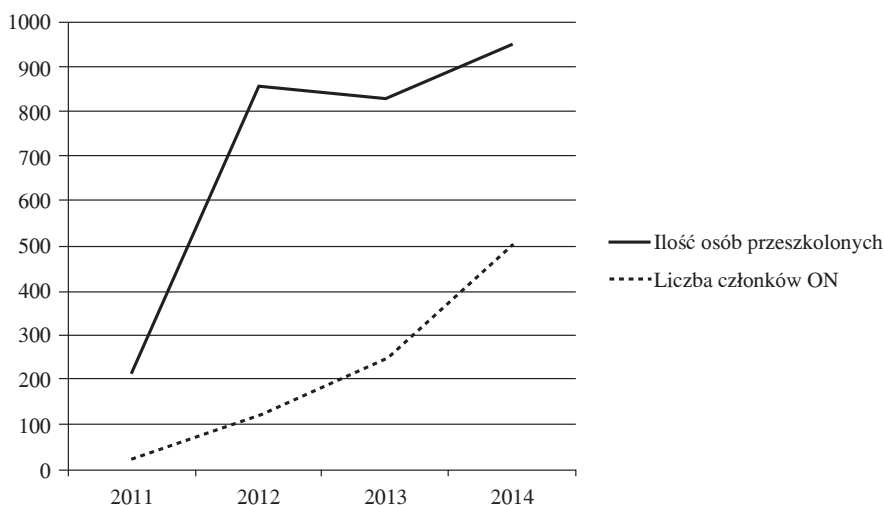
²⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 26 września 2002 r. – w sprawie odbywania służby w obronie cywilnej (Dz.U. z 2002 r. Nr 169, poz. 1391).

²⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 27 czerwca 2002 r. – w sprawie rodzajów szkół, których uczniowie podlegają obowiązkowi przysposobienia obronnego oraz organizacji jej odbywania (Dz.U. z 2002 r. Nr 113, poz. 987 i 988).

²⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 lutego 2002 r. – w sprawie świadczeń na rzecz obrony (Dz.U. z 2002 r. Nr 18, poz. 168).

²⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z 5 października 2004 r. – w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz.U. z 2004 r. Nr 229, poz. 2307 z późn. zm.).

warzyszenia ObronaNarodowa.pl w latach 2011–2014” można odczytać, iż stan liczbowy stowarzyszenia w latach 2011–2012 zwiększył się pięciokrotnie z – 25 członków do 125. W kolejnych latach trend ten został utrzymany i w 2013 r. liczba członków wyniosła ok. 250. Nie inaczej było na przełomie lat 2013–2014, w tym okresie także doszło do podwojenia składu stowarzyszenia, by w 2014 r. osiągnąć liczbę ok. 500 członków. Zainteresowanie stowarzyszeniem jest także zauważalne w liczbie osób zgłaszających się na szkolenia oraz przystępujących do nich. W przypadku szkoleń w latach 2011–2012 odnotowano znaczny, bo czterokrotny wzrost osób, które ukończyły różnego rodzaju szkolenia – z 215 do 853. W następnych latach poziom osób przeszkolonych utrzymał się ze wskazaniem na niewielki progres, by w 2014 r. osiągnąć liczbę 950 osób²⁹. Wykres nr 1 wskazuje na korelacje między kryteriami na osi X i Y z uwzględnieniem liczby osób oraz lat 2011–2014.

Wykres nr 1. Stosunek liczby osób do ilości członków stowarzyszenia ObronaNarodowa.pl na przestrzeni lat 2011–2014

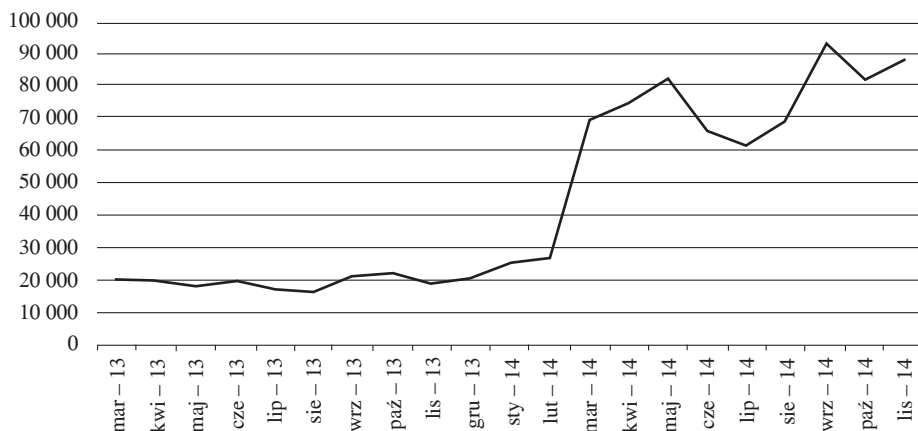
Źródło: Opracowanie własne. Raport z działalności towarzystwa ObronaNarodowa.pl w latach 2011–2014, s. 3–4.

Spore zainteresowanie uwidacznia się także w liczbie odwiedzin portalu stowarzyszenia ObronaNarodowa.pl. Wcześniej wspomniany raport uwzględnia zmienną tendencję od marca 2013 r. do listopada 2014 r., zauważając, iż w danym przedziale czasowym odnotowano ponad 941 tys. wejść na stronę portalu. Bazując na adresach IP, można określić, iż ok. 75% tych wejść dokonano na terytorium Polski, co daje ok. 740 tys. odwiedzin. Szczegółowy rozkład liczby odwiedzin przyporządkowanych konkretnym miesiącom przedstawia wykres nr 2³⁰:

²⁹ Raport z działalności towarzystwa ObronaNarodowa.pl w latach 2011–2014, s. 3–4.

³⁰ Raport..., op. cit., s. 2.

Ilość wejść na portal ObronaNarodowa.pl
marzec 2013 – listopad 2014

Wykres nr 2. Liczba odwiedzin portalu stowarzyszenia ObronaNarodowa.pl

Źródło: Raport z działalności towarzystwa ObronaNarodowa.pl w latach 2011–2014, s. 2.

Innym stowarzyszeniem, o którym warto wspomnieć jest – Fideles et Instructi Armis – Wierni w gotowości pod bronią, które powstało zaledwie rok po stowarzyszeniu ObronaNarodowa.pl – w 2012 r. Organizacja ta rozwinęła w ciągu zaledwie 3 lat spore struktury uwzględniające komórki organizacji od zarządu aż po oddziały terenowe. Struktura ta zawiera zarząd stowarzyszenia oraz komisję rewizyjną na szczeblu centralnym, a także osiem pionów, wśród których wymienić można pion kadr, pion IT, pion promocji, pion finansowy, pion księgowy, pion prawny, pion logistyczny oraz pion szkoleń³¹. Ostatni pion jest bardzo rozbudowaną komórką, ponieważ podlega pod niego sekcja specjalistyczna, a także czternaście oddziałów terenowych: Warszawa oraz Warszawa 2, Biała Podlaska, Lublin, Zamość, Rzeszów, Kraków, Katowice, Łódź, Wrocław, Poznań, Słupsk, Trójmiasto oraz oddział Olsztyński³².

Oba przykłady wskazują bardzo szybki i dynamiczny rozwój organizacji paramilitarnych. Z jednej strony pojawia się oddolna inicjatywa obywatelska i popyt na tego typu stowarzyszenia, a z drugiej odpowiedź na ów popyt, a więc podaż i ich rozrost. Szacuje się, że w Polsce w ramach takich organizacji i w ramach klas mundurowych, na które w ostatnich latach nastąpiła moda, skupionych może być około 60 tys. miłośników i entuzjastów wojskowości³³.

³¹ Struktura organizacyjna FIA, fia.com.pl/struktura-fia/ [dostęp 25.08.2015].

³² Oddziały terenowe FIA, fia.com.pl/oddzialy-terenowe-fia/ [dostęp 25.08.2015].

³³ *Obywatelskie zaplecze armii*, Rzeczpospolita, www.rp.pl/artukul/1186897.html [dostęp 25.08.2015].

Warto także wspomnieć o wymiarach kapitału społecznego, które w bardzo jaskrawy sposób ukazują budowę i działalność organizacji paramilitarnych. Wyróżnia się trzy wymiary: strukturalny, relacyjny oraz poznawczy. Wymiar strukturalny dotyczący więzi między członkami w organizacji budowany jest na zasadzie „braterstwa broni”. W przypadku ćwiczeń polowych bądź wspólnych szkoleń dochodzi do integracji i wzrostu zaufania między członkami. Wymiar relacyjny opiera się na zaufaniu i wzajemnym pozytywnym nastawieniu, co ma przełożenie na wspólną współpracę oraz wzrost zorganizowania grup paramilitarnych. Trzeci wymiar kapitału społecznego, wymiar poznawczy tych organizacji utożsamiać możemy z dzieleniem przez członków stowarzyszeń tych samych wzorców myślenia i postrzegania rzeczywistości organizacyjnej. Innymi słowy, członkowie danej grupy lub zrzeszenia posiadają takie same wartości, postawy oraz normy, które uwidaczniają się w postaci działalności w organizacjach paramilitarnych. Wymiar poznawczy uwidacznia się za pomocą pewnego specyficznego języka członków oraz tworzeniu się grup osób utożsamiających się z pewną ideą obronności³⁴.

Finansowanie organizacji i stowarzyszeń

Stowarzyszenia i organizacje paramilitarne i proobronne, jak większość podmiotów utworzonych na podstawie ustawy prawo o stowarzyszeniach, ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, dążą do samofinansowania. Głównym źródłem ich dochodów są składki członkowskie oraz docelowe dotacje i dofinansowania – najczęściej od państwa.

Na przykładzie stowarzyszenia FIA można ukazać w jaki sposób członkowie „dokładają” się do działalności organizacji. Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia FIA ustaliło wysokość składek członkowskich na 120 zł w przypadku jednej transzy, w przypadku dwóch transz 70 zł każda oraz czterech transz, 40 zł każda. Wynika z tego iż każdy członek płaci rocznie od 120 zł do 160 zł składki członkowskiej.

Analizując sprawozdanie finansowe stowarzyszenia ObronaNarodowa.pl na rok 2014, zauważyć można, iż z samych składek uzyskało ono ok. 9 tys. zł. Ponadto stowarzyszenie uzyskało przychody rządu ok. 19 tys. zł z tytułu realizacji zadań statutowych, do których zaliczyć można³⁵:

- tworzenie warunków do zaspokajania zainteresowań członków przede wszystkim w zakresie kształcenia ogólnego i specjalistycznego,

³⁴ A. Glińska-Noweś, *Kapitał społeczny organizacji jako efekt pozytywnego potencjału*, [w:] *Determinanty potencjału rozwoju organizacji*, red. A. Stabryła, K. Woźniak, Kraków 2012, s.153.

³⁵ Statut stowarzyszenia ObronaNarodowa.pl, www.obronanarodowa.pl/content/statut.html [dostęp 28.08.2015].

- prowadzenie szkoleń, wykładów, ćwiczeń, kursów i obozów oraz szkolenia wojskowego,
- udział w obchodach i uroczystościach narodowych,
- prowadzenie działalności wydawniczej i informacyjnej,
- współdziałanie z władzami państwowymi i samorządowymi oraz instytucjami powołanymi do działania w zakresie obronności państwa,
- organizacja konferencji, seminariów, odczytów na temat służby w formacjach rezerwowych SZ RP,
- organizowanie przedsięwzięć związanych z działalnością w zakresie kultury, kultury fizycznej, sportu oraz higieny i oświaty zdrowotnej,
- prowadzenie świetlic środowiskowych oraz klubów zainteresowań,
- krzewienie zamiłowania krajoznawczego oraz umiejętności turystycznych,
- szerzenie wiedzy ekologicznej, inspirowanie i prowadzenie prac na rzecz ochrony środowiska,
- realizowanie zadań zleconych przez organy administracji państwowej, samorządowej oraz osoby prawne i fizyczne,
- prowadzenie w/w działalności także wśród niezrzeszonych w ON.pl RnROT,
- współpracę z organami władz państwowych, administracji rządowej i samorządu terytorialnego, placówkami oświaty i wychowania, w zakresie realizacji programu wychowania ogólnego i obywatelskiego,
- kształcenie kadry instruktorskiej, w tym rezerwistów Sił Zbrojnych RP.

Ogólny obrót aktywami w roku 2014 uplasował się na poziomie blisko 29 tys. zł. Co więcej, samo Ministerstwo Obrony Narodowej otrzymało w 2014 roku ponad 700 wniosków od stowarzyszeń i fundacji proobronnych opiewających na ok. 27 mln zł, z czego doszło do podpisania 315 umów na kwotę 8,9 mln zł³⁶.

Działania podejmowane w celu konsolidacji organizacji paramilitarnych

Organizacje paramilitarne, poza omówionymi, które posiadają wieloletnią historię, są pewnego rodzaju nowością. Spora liczba nowo powstałych stowarzyszeń i wzrost zainteresowania tematyką proobronną wśród obywateli doprowadziły do zorganizowania „Kongresu organizacji proobronnych oraz szkół i klas mundurowych”³⁷ przez Ministerstwo Obrony Narodowej. Wzięło w nim udział

³⁶ *Relacja z I Kongresu Organizacji Proobronnych*, www.obronanarodowa.pl/news/display/376/ [dostęp 29.08.2015].

³⁷ *List Prezydenta RP do uczestników pierwszego Kongresu Organizacji Proobronnych z 21 marca 2015*, www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/6577,List-Prezydenta-RP-do-uczestnikow-pierwszego-Kongresu-Organizacji-Proobronnych.html [dostęp 30.08.2015].

ok. 67 organizacji, stowarzyszeń oraz kół miłośników wojskowości³⁸. Wśród uczestników znalazły się związki strzeleckie (pięć związków: Związek Strzelecki Organizacja Społeczno-Wychowawcza Strzelec, Związek Strzelecki Strzelec, Związek Strzelecki Strzelec im. J. Piłsudskiego, Związek Strzelecki Strzelec Wągrowiec, Związek Strzelecki), stowarzyszenie Instruktorów Legia Akademicka, stowarzyszenie ObronaNarodowa.pl, Liga Obrony Kraju oraz PCK i stowarzyszenie FIA³⁹. Głównym celem kongresu było utworzenie federacji organizacji pro obronnych, do czego doszło już drugiego dnia obrad. Zadaniem federacji jest ujednolicenie systemu szkolenia w porozumieniu ze Sztabem Generalnym, a także skonsolidowanie pomocy materialno finansowej udzielanej przez Ministerstwo Obrony Narodowej stowarzyszeniom. W skład federacji weszły legalnie działające organizacje apartyjne, apolityczne i transparentne⁴⁰. Na czele federacji stanął generał dywizji w st. spocz. Bogusław Pacek. Co więcej, w ramach Ministerstwa Obrony Narodowej powstać ma specjalne Biuro ds. Proobronnych, do którego właściwości należeć będzie ścisła współpraca z organizacjami proobronnymi. Uruchomiony ma także zostać skrócony program szkoleń podstawowych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz określone minima programowe realizowane w ramach innowacyjnych programów przysposobienia obronnego lub edukacji dla bezpieczeństwa, mające na celu umożliwienie realizacji części szkolenia kandydatów na żołnierzy w klasach mundurowych lub organizacjach proobronnych⁴¹.

Jednym z celów planowania cywilnego NATO jest cywilne wsparcie sił zbrojnych. To obszar, w którym dochodzi do styku dwóch sfer działalności w zakresie bezpieczeństwa – sektora cywilnego oraz sił zbrojnych. Wsparcie cywilne sił zbrojnych jest związane bardzo ściśle z działaniami samego wojska, które można podzielić na trzy wymiary: narodowy, sojuszniczy oraz międzynarodowy (nie sojuszniczy). W ramach realizacji zadań z każdego z trzech powyższych wymiarów wsparcie cywilne w postaci grup paramilitarnych może przybierać formę wsparcia operacyjnego, logistycznego, informacyjnego lub moralnego. Wsparcie operacyjne to nieodłączające od militarnych działania zmilitaryzowanych grup cywilnych, które wraz z siłami wojskowymi dążą do osiągnięcia głównych celów. Wsparcie logistyczne to wszelkiego rodzaju działania mające na celu niesienie

³⁸ Lista Organizacji Proobronnych zgłoszonych do udziału Kongresie 21.03.2015 r., www.mon.gov.pl/z/pliki/rozne/2015/03/wykaz_organizacji11.pdf [dostęp 30.08.2015].

³⁹ *Powstała federacja stowarzyszeń proobronnych. Gen. Pacek: „Nowe otwarcie wojska, nowe otwarcie MON dają nową szansę”*, W polityce, www.wpolityce.pl/polityka/238085-powstala-federacja-stowarzyszen-proobronnych-gen-pacek-nowe-otwarcie-wojska-nowe-otwarcie-mon-dajana-nowa-szanse [dostęp 30.08.2015]; *Obywatelskie...*, op. cit., [dostęp 30.08.2015]; *Resort obrony organizuje kongres organizacji paramilitarnych. Ministerstwo robi porządki...*, op. cit., Portal informacyjny Pch24.pl Polonia Christiana, [www.pch24.pl/resort-obrony-organizuje-kongres-organizacji-paramilitarnych—ministerstwo-robi-porzadki,33444,1.html](http://www.pch24.pl/resort-obrony-organizuje-kongres-organizacji-paramilitarnych-ministerstwo-robi-porzadki,33444,1.html) [dostęp 30.08.2015].

⁴⁰ *Obywatelskie...*, op. cit., [dostęp 30.08.2015].

pomocy materialnej i usługowej dla sił wojskowych, jak np. dostarczanie żywności, udostępnianie schronienia przez władze lokalne. Wsparcie informacyjne to działanie władz cywilnych mające na celu dostarczenie wojsku działającemu w danym regionie informacji oraz nośników informacji czy urządzeń komunikacyjnych. Wsparcie moralne polega na zapewnieniu akceptacji wojsk przez mieszkańców danego regionu, pomoc w przypadku pochówku poległych żołnierzy itp⁴².

Podsumowanie

Obrona terytorialna w postaci organizacji paramilitarnych lub proobronnych jest pewną formą powszechnej organizacji wojskowej państwa demokratycznego. W ostatnich kilkudziesięciu latach forma takiej obrony przed agresją najeźdźcy wielokrotnie skutkowałą obroną państwa lub też wyzwoleniem się spod okupacji. Fenomen zjawiska skutecznej obrony czy też zrzucania jarzma okupanta nie jest kwestią przypadku, lecz efektem zastosowania trwałych reguł sztuki wojennej, w tym przypadku dotyczącej obrony kraju. Obrona ta oparta jest na Clausewitzowskich atutach, które są korzyściami strategicznymi obrony własnego terytorium lub podstawą do budowy obrony państwa. Wśród atutów, będących możliwościami obronnymi państwa, znaleźć można oprócz elitarnych wojsk operacyjnych, również wojska terytorialne, wsparcie działań wojskowych przez społeczeństwo, prowadzenie walki obronnej przez cywilów, terytorium, przygotowanie działań nieregularnych w masowej skali.⁴³

W Polsce – kraju o ustroju demokratycznym – podobnie jak w innych demokracjach, aktywność obywatelska uwidacznia się w działalności na rzecz rozbudowanych inicjatyw społecznych, w tym także inicjatyw proobronnych lub paramilitarnych. Decydującymi zmiennymi świadczącymi o rozwoju społeczeństwa są siła, ilość i możliwości działania inicjatyw i grup społecznych. Ograniczając się do organizacji skupiających się wokół tematów obronności, należy określić ich rolę w ochronie i obronie narodowej, która opiera się na⁴⁴:

- samoorganizacji bezpieczeństwa, głównie na szczeblu lokalnym lub regionalnym,

⁴¹ Opracowanie Departamentu Prasowo-Informacyjnego Ministerstwa Obrony Narodowej, www.mon.gov.pl/aktualnosci/artukul/najnowsze/2015-03-20-wicepremier-na-kongresie-organizacji-proobronnych-i-klas-mundurowych/ [dostęp 30.08.2015].

⁴² W. Kitler i in., *Cywilna organizacja ochrony i obrony narodowej, Cywilne wsparcie sił zbrojnych*, [w:] *Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, Warszawa 2011, s. 518–519.

⁴³ R. Jakubczak, J. Marczak, *Obrona...*, op. cit., s. 14.

⁴⁴ A. Skrabacz, *pozarządowe formy organizacji bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, Warszawa 2011, s. 535–537.

- wsparciu sił zbrojnych oraz administracji rządowej i samorządowej zarówno w czasie wojny, jak i pokoju,
- przygotowywaniu analiz i opracowań na temat systemu obronnego państwa,
- konsultowaniu projektów rozwiązań prawnych i organizacyjnych podejmowanych w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności,
- prowadzeniu działalności edukacyjnej z zakresu bezpieczeństwa we wszystkich grupach społecznych,
- kontrolowaniu podejmowanych przez organy wojskowe i cywilne przedsięwzięć i inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa,
- koordynowaniu działań i wyznaczaniu kierunków dalszej aktywności w dziedzinie bezpieczeństwa oraz ochrony i obrony narodowej,
- angażowaniu wszystkich obywateli do realizacji powszechnego obowiązku ochrony ojczyzny,
- monitorowaniu potrzeb społecznych w zakresie bezpieczeństwa oraz informowania o jego wynikach organów wojskowych lub cywilnych.

We wszystkich liczących się państwach występuje element wojsk terytorialnych. W demokracjach prowadzących politykę obronną komponent ten przyjmuje funkcje wojsk obrony terytorialnej, w mocarstwach posiadających globalne interesy jest on rezerwą dla wojsk operacyjnych⁴⁵. Uwzględniając dotychczasowe rozważania, oraz fakt, iż polska strategia za czasów prezydentury Bronisława Komorowskiego zmieniła się z uczestnictwa w misjach zagranicznych na doktrynę defensywną skupiającą się na obronie terytorium państwa, należy zauważyć iż wysiłki Ministerstwa Obrony Narodowej mające na celu zjednoczenie organizacji paramilitarnych i proobronnych pod swoją egidą, w dłuższej perspektywie przyniosą pozytywne skutki. Gwałtowny rozrost oraz zainteresowanie stowarzyszeniami o tematyce obronnej generuje potrzebę monitorowania kwestii obronnych wśród cywilów. Należy pozytywnie ocenić działania Ministerstwa Obrony Narodowej, które w tym celu powołało Federację Organizacji Proobronnych.

Streszczenie

Problematyka działalności organizacji paramilitarnych opierająca się na trzech ustawach: ustawa prawo o stowarzyszeniach, ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi przedmiot badań nowej gałęzi interdyscyplinarnej nauki o bezpieczeństwie. Jednakże coraz więcej autorów, począwszy od końcówki 2013 roku, pokusiło się o prezentację lub poddanie analizie tej problematyki.

⁴⁵ R. Jakubczak, *Współczesne wojska obrony terytorialnej*, Warszawa 2014, s.185.

Niniejszy artykuł traktuje o istocie działalności stowarzyszeń proobronnych i wyjaśnia pojęcia z nimi związane takie, jak Obrona Cywilna czy też Obrona Terytorialna. Ponadto poddaje pod rozważenie możliwości oraz ewentualne przyszłe działania ukierunkowane na uporządkowanie pozycji stowarzyszeń zainteresowanych tematem. Podnoszonymi postulatami w przedmiotowym aspekcie są m.in.: regulacja działalności organizacji paramilitarnych pod egidą Ministerstwa Obrony Narodowej.

Słowa kluczowe: organizacje paramilitarne, organizacje proobronne, obrona cywilna, obrona terytorialna, bezpieczeństwo państwa.

Activities of Polish Paramilitary Organisations

Summary

Issues related to activity of paramilitary organizations, which is based on three statutes: the Act on Associations, the Act of Public Utility Activity and Volunteerism and the Act on the Universal Duty to Defend the Republic of Poland, make up the subject-matter of a new branch of the interdisciplinary research into security. Since the end of 2013 more and more authors have attempted to present or analyse this topic. The article deals with the nature of activity of pro-defence associations, including the related concepts of Civil Defence and Territorial Defence. Furthermore, the authors submits for consideration some possibilities of future actions aimed at putting in order the position of the associations at issue. The author advocates to introduce legislation that would govern the activities of paramilitary organisations under the aegis of the Ministry of National Defence.

Key words: Paramilitary organisations, pro-defence associations, civil defence, territorial defence, national security.